

Dorota Michalak

UBEZPIECZENIA OD KATASTROF NATURALNYCH JAKO ISTOTNY ELEMENT ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Dorota Michalak, dr – Uniwersytet Łódzki

adres korespondencyjny:

Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny

ul. Rewolucji 1905 roku 41/43, 90-214 Łódź

e-mail: d.michalak@uni.lodz.pl

INSURANCE AGAINST NATURAL DISASTERS AS AN ESSENTIAL ELEMENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

SUMMARY: Extreme weather events cause economic, social and environmental loss. In this way they significantly affect on the sustainable development, therefore, damages compensatory tools, such as catastrophic weather insurance are so important.

One of the biggest problems of insurance companies are catastrophic damages. This problem began to grow rapidly in recent years. The complexity and focus on relatively small fields of human activities, the growth of wealth of societies, as well as the absolute increase in the numbers of natural disasters (earthquakes, hurricanes, floods) are the reason why the catastrophic damage cost the insurance industry more and more.

The insurance market plays a special role in financing the repair of the effects of natural disasters due to the built-in compensation of loss, claims handling system developed (determining the amount of damages and the amount of compensation used) and the emphasis on prevention. However, due to the potential risk of huge compensation, the state should initiate the formation of poly insurance or provide a guarantee of payment of compensation.

Analyzing this topic, we should remember about social attitudes towards catastrophic insurance. Despite awareness of the adverse effects of extreme weather, society does not undertake any hedging activities. The reason for this passive attitude is the belief in inevitable nature of weather and lack of knowledge of available instruments.

KEYWORDS: insurance against disasters, flooding, drought, catastrophic weather risk management

Wstęp

Ekstremalne zjawiska pogodowe niosą za sobą straty ekonomiczne, społeczne i środowiskowe. W znaczny sposób wpływają na rozwój zrównoważony. Istotne są więc narzędzia rekompensujące poniesione szkody, czyli katastroficzne ubezpieczenia pogodowe.

O aktualności problematyki objętej artykułem świadczą wydarzenia ostatnich tygodni, takie jak skutki wystąpienia huraganu Haiyan na Filipinach, katastrofalne w skutkach burze śnieżne w Kanadzie i Stanach Zjednoczonych na początku stycznia 2014 roku oraz tematyka ostatniego Szczytu Klimatycznego (Warszawa 11-22 listopada 2013 roku), gdzie podkreślano istotne znaczenie działań adaptacyjnych do zmian klimatu.

Analizując szkody wywołane anomaliami pogodowymi najczęściej bierze się pod uwagę straty ekonomiczne i społeczne z punktu widzenia jednostki, rządziej podkreśla się problemy zakładów ubezpieczeń związane ze szkodami katastroficznymi. Problem ten zaczął gwałtownie narastać w ostatnich latach. Skomplikowanie oraz koncentracja na stosunkowo niewielkich obszarach działań człowieka, wzrost zamożności społeczeństw, a także bezwzględny przyrost liczby naturalnych klęsk żywiołowych (trzęsienia ziemi, huragany, powodzie) powodują bowiem, że szkody katastrofalne kosztują sektor ubezpieczeniowy coraz więcej. Wzrastająca liczba katastrof naturalnych na świecie powoduje, że obsługa ubezpieczeń katastroficznych jest trudna zarówno dla firm ubezpieczeniowych, jak i dla reasekuratorów, którzy najczęściej w ostatecznym rachunku ponoszą odpowiedzialność finansową za skutki katastrof. Rozwiązaniem propagowanym w krajach wysoko rozwiniętych jest obecnie kompleksowy system współpracy państwa, obywateli i ubezpieczycieli w zakresie łagodzenia skutków klęsk żywiołowych. Systemy takie zapewniają ochronę mienia przez ubezpieczenie, dywersyfikację ryzyka przy udziale specjalnie utworzonych funduszy i ograniczanie strat katastroficznych poprzez położenie nacisku na działania prewencyjne, jak też gwarancję wypłaty odszkodowań właścicielom majątku z tytułu szkód objętych umową ubezpieczenia.

Powódź czy huragan jest typowym ryzykiem ubezpieczeniowym i bez wyjątkowych okoliczności (na przykład systematyczne powtarzanie się zdarzeń w określonym rejonie lub czasie) nie ma powodów do wyłączenia go z katalogu zdarzeń, za które odpowiedzialność przyjmuje ubezpieczyciel.

Ubezpieczenia od katastrof naturalnych w Polsce

Problem zagrożenia skutkami klęsk żywiołowych dotyczy w znacznej mierze ludności zamieszkującej tereny wiejskie, czyli według danych GUS-u 14,8 mln osób. Obok społecznego, transfer ryzyka na zakład ubezpieczeń w zakresie szkód spowodowanych przez klęski żywiołowe na terenach rolniczych ma również bardzo poważne znaczenie gospodarcze: powierzchnia użytków rolnych przekracza

16 150 tys. ha, a 14,5% zatrudnionych pracuje w sektorze rolniczym, leśnictwie i łowiectwie¹.

Wielkie powodzie, które miały miejsce w latach 1997 i 2002 roku oraz wichury w 2008 roku, spowodowały ogromne straty w Polsce. Pokrycie szkód wyrządzonych przez żywioły spoczęło w dużej mierze na budżecie państwa oraz budżetach lokalnych. W zakresie remontów i odbudowy zniszczonych budynków pomoc państwa oszacowano na kwotę 571,4 mln zł. Rodzinom dotkniętym skutkami katastrof wypłacono w 2008 roku odszkodowania w wysokości 52,1 mln zł.

Zmiany klimatyczne, których efektem jest globalne ocieplenie, dotyczą również strefy geograficznej, w której znajduje się Polska. Skutkiem tych zmian są żywioły, które nas nawiedzają znacznie częściej niż przed laty. Po silnych zimowych mrozach następują gwałtowne odwilże, których efektem są powodzie. Skutkiem letnich upałów są susze i gwałtowne burze. Problematyka ubezpieczeń katastroficznych w Polsce stała się niezmiernie ważna, odkąd nasiliło się występowanie szkód, będących następstwami żywiołów. Zagadnienie to coraz częściej poruszane jest przez przedstawicieli różnych środowisk: rolniczych, biznesowych, naukowych i politycznych.

Rolą ubezpieczycieli powinno być zabezpieczenie majątku obywateli na wypadek wystąpienia klęsk żywiołowych przede wszystkim przez oferowanie ogólnie dostępnych ubezpieczeń, ujednoczenie rynkowych zasad i organizacji likwidacji szkód, upowszechnianie zasad ubezpieczania się wśród posiadaczy nieruchomości, współpracę z rządem mającą na celu zapewnienie szybkiej i skutecznej likwidacji szkód oraz sprawne wykorzystania gwarancji odszkodowawczych Państwa.

W PZU typowymi ubezpieczeniami majątkowymi od skutków żywiołów (w tym huraganu i powodzi) jest ubezpieczenie od ognia i innych żywiołów, które jest adresowane do prowadzących działalność gospodarczą. Produktami ubezpieczeniowymi dla osób fizycznych są ubezpieczenia mieszkań (ruchomości domowych) oraz budynków i lokali mieszkalnych (nieruchomości). Oprócz tego ryzyko żywiołów zawiera szereg innych ubezpieczeń powiązanych ściśle z konkretnym przedmiotem ubezpieczenia (na przykład autocasco, ubezpieczenie jachtów śródlądowych, domów letniskowych, bagażu podróznego, sprzętu elektronicznego, maszyn i urządzeń) czy konkretnym rodzajem działalności (ubezpieczenie ryzyk budowlano-montażowych). Do tego ryzyka naturalne jako przyczyny szkód są bezpośrednio lub pośrednio uwzględnione także w innych ubezpieczeniach (na przykład NNW)².

Towarzystwa ubezpieczeniowe po powodzi w 1997 roku ostrożniej szacują ryzyko, co wiąże się niekiedy z podwyższeniem składki na terenach zagrożonych. Proponują także inne rozwiązania. Przykładem może być AIG Polska, które w stosunku do firm dotkniętych ciągu ostatnich sześciu lat zostały uszkodzonymi, stosuje wyłączenie ryzyka powodzi z zakresu ubezpieczenia, wprowa-

¹ M. Rapkiewicz, *Ubezpieczenia w rolnictwie a powódź*, „Gazeta Ubezpieczeniowa” 2010, 29 czerwca, s. 7.

² K. Serwin, *Mądry Polak po szkodzie?*, „Gazeta Ubezpieczeniowa” 2007, 22 maja.

dzenie limitu odpowiedzialności czy podniesienie franszyzy redukcyjnej. Powszechny Zakład Ubezpieczeń również nie podpisze ubezpieczenia z przedsiębiorstwem, które jest często narażone na powódź³.

Ryzyko powodzi w Polsce

Powódź w Polsce jest traktowana, jako główne źródło katastroficzne. Zarówno firmy ubezpieczeniowe, jak i reasekuracyjne muszą liczyć się z coraz większym zagrożeniem związanym z ryzykiem występowania powodzi na danym terenie. Skłania to firmy do weryfikacji umów obejmujących właśnie to ryzyko. Ponadto, szukają one nowych rozwiązań będących alternatywą dla standardowych procedur, które są stosunkowo drogie⁴.

Podtopienia i powodzie w Polsce nie są zjawiskiem nowym. Występują one co roku w związku z wiosennymi roztopami. Jednak coraz częściej pojawiają się powodzie występujące na dużych obszarach Polski w okresach nie tylko wiosennych, szczególnie widać to na przykładzie klęsk powodziowych w 1997 i 2001 roku. Zagrożenie powodziowe w Polsce jest duże, a ryzyko z nim związane jest traktowane jako ryzyko katastroficzne. Podkreślenia wymaga fakt, iż katastrofy naturalne, takie jak powodzie, mają skutki nie tylko ekonomiczne, ale i społeczne⁵.

Straty społeczne i ekonomiczne spowodowane największymi powodziąmi w Polsce przedstawiono w tabeli 1. Do czynników ekonomicznych, na które powódź ma bezpośredni wpływ, należą skokowe zmiany poziomu zamożności ofiar powodzi. W szczególności wpływ tych czynników można kwantyfikować poprzez PKB *per capita*, poziom aktywności gospodarczej w danym obszarze (wskaźnik przedsiębiorczości), rodzaj aktywności gospodarczej na terenach zalewowych (procentowy udział przemysłu, rolnictwa, usług) oraz sposób zagospodarowania terenu (gęstość i rodzaj zabudowy oraz struktura własności). Kształtowanie się powyższych wskaźników obrazuje się wpływu powodzi na lokalną sytuację ekonomiczną, awersję do ryzyka, skłonność mieszkańców do ochrony mienia i chęć zakupu ubezpieczenia⁶.

Należy podkreślić, że powódź wywołuje negatywne skutki nie tylko dla ludzi, ale również niszczy przyrodę, co bezpośrednio wpływa na środowisko życia różnych gatunków zwierząt i człowieka. Rola ubezpieczeń od powodzi w tym wypadku staje się jeszcze większa. Związana jest ona między innymi z przywróceniem infrastruktury i środowiska naturalnego do stanu sprzed powodzi⁷.

³ Ibidem.

⁴ E. Hajduga, *Ryzyko powodzi jako ryzyko katastroficzne w Polsce*, w: *Ubezpieczenia ryzyka katastroficznego*, „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej w Katowicach” 2008, s. 61-64.

⁵ Ibidem.

⁶ A. Łasut, *Uwarunkowania możliwości wprowadzenia systemu ubezpieczeń obowiązkowych od skutków powodzi w Polsce*, w: *Ubezpieczenia ryzyka katastroficznego*, „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej w Katowicach” 2008, s. 134-137.

⁷ Ibidem.

Tabela 1
Straty powodziowe

Rok powodzi	Obszar	Szacowane straty
1979	Dolny bieg Wisły (Wyszogród – Włocławek), Narwi i Bugu, okolice Płocka i Pułtuska	Zalanych 15 tys. gospodarstw, 2,5 tys. budynków w miastach, 1 tys. ha użytków rolnych. Ewakuowano 33 tys. osób i 28 tys. zwierząt.
1980	Prawie cały kraj Rzeki: Kamienna, Wieprz, częściowo Bug, dopływu Bobru i Nysy Łużyckiej, Noteć	Zalanych lub podtopionych 41,5 tys. gospodarstw, 12,7 tys. budynków w miastach oraz 1 745 tys. ha użytków rolnych. Ewakuowano 20 tys. ludzi i 25 tys. zwierząt.
1983	Województwa: elbląskie, gdańskie, koszalińskie, szczecińskie i słupskie	Zalanych 9 tys. ha użytków rolnych, zniszczonych zostało wiele urządzeń wodno-melioracyjnych. Ewakuowano ponad 1,8 tys. osób oraz około 4 tys. zwierząt.
1997	Dorzecza Odry i Wisły	56 ofiar śmiertelnych i straty materialne szacowane na około 12 mld złotych. Woda zniszczyła lub uszkodziła 680 tys. mieszkań, 843 szkoły, z których 100 uległo całkowitemu zniszczeniu, 4 tys. mostów, w tym zerwanych około 45, 14 400 km dróg, 2000 km torów kolejowych, 613 km wałów przeciwpowodziowych i 665 835 ha ziemi.
1998	Duszniki-Zdrój, Szczytną, Polanicę, gminę Kłodzko	75 osób straciło dach nad głową, 6 budynków zostało przeznaczonych do rozbioru. Oprócz zerwanej nawierzchni zostały zniszczone: w większości wszystkie sieci podziemne: kanalizacji sanitarnej, sieci wodociągowej, gazowej i telekomunikacyjnej oraz linii energetycznej wraz z oświetleniem miasta, około 9 km dróg gminnych oraz 10 mostów oraz zakłady produkcyjne leżące nad rzeką.
2001	Dorzecze Wisły w południowej Polsce	Straty w infrastrukturze komunikacyjnej wojewódzkiej i krajowej oraz hydrotechnicznej wynosiły 509 mln zł, całkowita wartość wyniosła 1 mld zł.
2009	Południowe powiaty województwa podkarpackiego, małopolskiego, śląskiego, opolskiego oraz dolnośląskiego	Uszkodzone 40 kilometrów dróg wojewódzkich (koszt remontu dróg 9,5 mln zł, mostów 2 mln zł, naprawa ponad 280 km w dróg powiatowych 107 mln zł), podtopionych 2021 gospodarstw oraz 107 obiektów użyteczności publicznej, 4 domy zniszczone, ewakuowano 85 rodzin, zalane 28,5 tys. ha użytków rolnych.
2010	Bogatynia, Sandomierz, Kłodne i Bieruń	Straty przekroczyły 12 mld zł. Na zasiłki dla poszkodowanych przekazano ponad 850 mln zł (do 6 tys. zł – 54 tys. zasiłków, do 20 tys. zł – 12,9 tys. rodzin, do 100 tys. zł – 6,8 tys. rodzin, do 300 tys. zł – 346 rodzin), na odbudowę infrastruktury technicznej samorządów 1,2 mld zł, na odbudowę wałów przeciwpowodziowych i innej infrastruktury przeciwpowodziowej ponad 550 mln zł, a na wydatki związane z akcją przeciwpowodziową ponad 200 mln zł.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Gral, H. Stoła, *Dorzecze Wisły. Monografia powodzi lipiec 1997*, Warszawa 2009, s. 34, www.imgw.pl [26-02-2012]; www.wroclaw.hydral.com.pl [27-02-2012].

Według danych Wydziałów Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego urzędów wojewódzkich na terenie kraju powodzią są zagrożone tereny i infrastruktura na obszarze 1039 gmin, w tym między innymi: ponad 875 tys. ha użytków rolnych, 86 500 budynków mieszkalnych, 2 600 budynków użyteczności publicznej, około 2 tys. mostów i ponad 280 oczyszczalni ścieków. Skutki powodzi najbardziej dotkliwie odczuwają mieszkańcy województw południowej Polski, choć przy intensywnych opadach również są zagrożone bardziej na północ leżące tereny województw: lubelskie, świętokrzyskie, łódzkie, mazowieckie, kujawsko-pomorskie, lubuskie, zachodniopomorskie oraz pomorskie⁸.

Instytucją monitorującą występowanie powodzi w Polsce jest Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej (KZGW) oraz Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej (IMiGW) nadzorowany przez ministra środowiska. Do realizacji swoich zadań Instytut wykorzystuje System Monitoringu i Osłony Kraju (SMOK). System SMOK dostarcza informacji na temat wyników pomiarów hydrometeorologicznych, dotyczących stanów i przepływów wód w rzekach, temperatury, kierunku i siły wiatru, wilgotności, ciśnienia, przetworzonych informacji – różnego rodzaju raporty i biuletyny, dostarczane na bieżąco odbiorcom oraz ostrzeżeń o sytuacjach mogących spowodować zagrożenie życia lub mienia⁹.

W Polsce wiele gospodarstw domowych nie widzi potrzeby ubezpieczenia się od anomalii pogodowych. Powodzie są szczególnie groźne dla gospodarstw rolnych, ze względu na straty dotyczące nie tylko zabudowań, ale także użytków rolnych. Zostały wprowadzone obowiązkowe ubezpieczenia rolników od katastrof naturalnych, aby nie doprowadzić do destabilizacji rynku rolnego w Polsce¹⁰. Niestety, system ten budzi pewne zastrzeżenia, zwłaszcza jeżeli chodzi o skuteczność egzekwowania niewywiązywania się z obowiązku ubezpieczeniowego i rodzaj ryzyka, którego dotyczą.

Poza obowiązkowymi ubezpieczeniami, w Polsce najczęściej są ubezpieczone mieszkania oraz obiekty budowlane. Dwa największe polskie zakłady ubezpieczeń: PZU i WARTA po powodzi w 2001 roku wypłaciły w sumie ponad 127 mln zł z tytułu odszkodowań (PZU-96 mln zł, WARTA-31 mln zł). Obie firmy korzystają z reasekuracji, która w dużym stopniu zmniejsza straty ponoszone przez obie te firmy. Po tym okresie firmy reasekuracyjne zaostrzyły warunki podejmowania ryzyka powodziowego, co w konsekwencji przełożyło się na wzrost cen polis ubezpieczeniowych. Reasekuratorzy są obciążeni znacznym udziałem w wypłacie odszkodowań, w związku z tym są zmuszeni do podejmowania działań, które mają na celu weryfikację podejścia zakładów ubezpieczeniowych do ryzyka związanego z anomalią pogodowymi. W zakresie ryzyka katastroficznych dążą więc do pewnych zmian w konstrukcji samej umowy ubezpieczeniowej, a także wymagają dokładnych informacji na temat stawki ubezpieczenia¹¹.

⁸ *Zagrożenia okresowe występujące w Polsce*, Warszawa 2010, s. 6.

⁹ *Ibidem*, s. 10.

¹⁰ E. Hajduga, *op. cit.*, s. 61-64.

¹¹ *Ibidem*.

Ubezpieczyciele ryzyko powodzi włączają w zakres podstawowy lub w zakres rozszerzony za dopłatą dodatkowej składki. Jeżeli budynek stoi na terenie, który był zalany w ostatnich dziesięciu lub dwudziestu latach – w zależności od ubezpieczyciela – składka za ubezpieczenie z ryzykiem powodzi znacznie wzrasta. Wysokość składki może wynosić nawet do kilkuset procent składki za całe ryzyko ognia i zdarzeń losowych ubezpieczanego budynku lub lokalu mieszkalnego¹².

Trudności z zawarciem umowy ubezpieczenia obejmującej ryzyko powodzi mogą mieć osoby, których budynki mieszkalne znajdują się, lub które zamierzają pobrać, na terenach zalewowych określonych w planach miejscowego zagospodarowania, blisko rzek pozbawionych wałów przeciwpowodziowych lub znajdujących się pomiędzy wałem a linią brzegową rzeki, jeziora lub bezpośrednio w strefie wybrzeża morskiego¹³.

Zagrożenia powodowane wiatrem w Polsce

Ważnym zagrożeniem działalności gospodarczej jest zjawisko huraganów, czyli wiatrów przekraczających ustalone prędkości. W Polsce istnieje duże prawdopodobieństwo wystąpienia huraganu. Duże prędkości wiatru (powyżej 25 m/s) są elementem klimatu Polski. Do głównych zagrożeń, na jakie narażona jest Polska, należą między innymi huraganowe prędkości wiatru, lokalne wiatry dynamiczne, a także lokalne trąby powietrzne, przybierające prędkości huraganów. Działanie silnego wiatru to przede wszystkim zniszczenia fizyczne zabudowy i lasów. Powoduje on również pogorszenie samopoczucia i stany depresyjne. Zawieje i zamiecie śnieżne powodują także przerwy w komunikacji.

Towarzystwa ubezpieczeniowe są zgodne co do definicji huraganu, który jest określany jako silny wiatr wiejący z określoną prędkością, mogący wyrządzić masowe szkody. O ile ubezpieczyciele samo pojęcie wiatru określają w podobny sposób, o tyle w przypadku określenia prędkości wiatru pojawia się pewna rozbieżność. Wartości te mieszczą się zazwyczaj w przedziałach od 13,9 m/s do 25 m/s. Jeśli wiatr, który wyrządził szkody, nie przekroczył prędkości podanej w definicji, uzyskanie odszkodowania może być znacznie trudniejsze. Aby wystąpienie zdarzenia losowego, jakim jest wiatr, stało się podstawą do wypłacenia odszkodowania, niezbędne jest wydanie orzeczenia potwierdzającego siłę zaistniałego wiatru przez Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej. Kiedy jednak jego uzyskanie okazuje się rzeczą niemożliwą, przyjmowany jest stan faktyczny, a także towarzyszący mu rozmiar wywołanych szkód w miejscu ich powstania lub też w sąsiedztwie. W przypadku jednej szkody jej rozmiar sam w sobie musi świadczyć o tym, że działająca siła wiatru osiągnęła prędkość przyjętą przez ubezpieczyciela¹⁴.

¹² J. Hanusiak, *Powódź*, „Gazeta Ubezpieczeniowa” 2008, 26 sierpnia, s. 4.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ J. Wawro, *Jak zabezpieczyć się przed wichurą*, „Gazeta Ubezpieczeniowa” 2008 nr 6(461), s. 20.

Huragan charakteryzuje się nierównomiernym występowaniem, co uniemożliwia przewidywanie jego występowania, co do okresu, nasilenia i lokalizacji. Nie sposób przewidzieć pory roku, jak też zasięgu i siły działania huraganu. Przeważnie pojawia się nagle, okres działania nie jest długi, ale straty bywają ogromne.

Początki badań szkód spowodowanych przez huragany w Polsce obserwuje się od 1951 roku. W okresie międzywojennym budynki były objęte obowiązkowym ubezpieczeniem tylko na wypadek pożaru, uderzenia piorunu i wybuchu kotłów. Mimo, że huragany wyrządzały duże szkody w gospodarce, bardzo trudno było przełamać opory w kierunku poszerzenia odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń również o ryzyko huraganowe. Rozporządzenie Ministra Finansów z 28 marca 1951 r. w sprawie obowiązkowego ubezpieczenia budynków poszerzyło zakres odpowiedzialności ubezpieczeń o szkody huraganowe¹⁵.

W sierpniu 2008 roku na terenie województw południowych, centralnych i wschodnich trąby powietrzne pochłonęły życie trojga ludzi, 37 osób zostało rannych. Wiatr zniszczył lub uszkodził 820 budynków, połamał kilkadziesiąt tysięcy drzew, przerwał wiele linii energetycznych. Na wypłatę odszkodowań PZU przeznaczyło 20 mln złotych, Warta 4,5 mln zł tych, a Allianz 11 mln złotych. Wartość pomocy rządowej dla poszkodowanych wynosiła 25 mln złotych. Najbardziej ucierpiały województwa: łódzkie, opolskie i śląskie. W województwie łódzkim w gminie Gorzkowice zniszczonych lub uszkodzonych zostało 518 budynków, w tym 240 mieszkalnych i 278 innych. Na terenie gminy Rozprza żywioł zniszczył lub uszkodził 115 budynków-53 mieszkalne oraz 62 gospodarcze. Szacowane straty wyniosły 14,1 mln złotych w gminie Gorzkowice i 8 mln złotych w gminie Rozprza¹⁶.

W ostatnim okresie w polskiej umiarkowanej strefie klimatycznej coraz częściej występują silne wiatry, powodujące znaczne szkody, szczególnie w zabudowaniach i trakcjach elektrycznych. Znaczne straty wywołane przez wichury ujawniają prawdę o zbyt małej zapobiegliwości i przezorności społeczeństwa polskiego, w korzystaniu z możliwości minimalizowania strat, jaką gwarantują ubezpieczenia gospodarcze. Produkt ubezpieczeniowy powinien być dopasowany do potrzeb ubezpieczonego. Należy pamiętać, że każdy zakład ubezpieczeń oferuje inne produkty, dlatego tak ważne jest zapoznanie się i porównanie ogólnych warunków ubezpieczeń (OWU) w różnych firmach ubezpieczeniowych. Przy wyborze ubezpieczenia nie należy kierować się wyłącznie jego ceną, gdyż niższa składka może wynikać, przykładowo, z wysokiego wkładu własnego.

Obecnie na rynku ubezpieczeń nie ma osobnych produktów chroniących wyłącznie przed szkodami wywołanymi przez wiatr. Ryzyko huraganu uwzględniane jest w 99% polis dotyczących ubezpieczenia mienia od ognia i innych zdarzeń losowych. Taka forma ubezpieczenia adresowana jest głównie do osób fizycznych, które chcą ubezpieczyć lokal mieszkaniowy, dom jednorodzinny wraz z jego elementami konstrukcyjnymi, różnego rodzaju instalacjami oraz urządzeniami technicznymi zamontowanymi na stałe. Dodatkowo polisa ubezpieczenio-

¹⁵ W. Otto, *Ubezpieczenia majątkowe*, cz. 1, *Teoria ryzyka*, Warszawa 2004, s. 65.

¹⁶ P. Frątczak, *Niszczycielska trąba*, „Przegląd Pożarowy” 2008 nr 9, s. 13-14.

wa może również obejmować elementy stałe oraz ruchome w lokalu czy też budynku mieszkaniowym¹⁷.

Według statystyk z roku na rok w Polsce zwiększa się ryzyko występowania nie tylko silnych wiatrów, ale i silnych wirów powietrza towarzyszących burzom konwekcyjnym, których prędkości stanowią zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi, zwierząt, mienia i środowiska. Prognozowanie takich zdarzeń jest trudne do określenia, ponieważ przyczyny ich występowania nie są jeszcze do końca znane. W sytuacji takiego zdarzenia, w zależności od jego natężenia i zasięgu, należy optymalnie wykorzystać dostępne na danym terenie siły i środki o charakterze ratowniczym i pomocniczym w celu szybkiego reagowania i odtwarzania zniszczonej infrastruktury¹⁸.

Zagrożenia wynikające ze zjawiska suszy

Długotrwały okres bez opadów atmosferycznych lub z nieznacznym opadem w stosunku do średnich wieloletnich wartości nazywany jest zjawiskiem suszy. Okresowe występowanie susz atmosferycznych i, będących ich następstwem, susz glebowych jest naturalną cechą klimatu w Polsce.

W Polsce susze występują najczęściej wtedy, gdy w okresie wegetacyjnym napływa bardzo ciepłe i suche powietrze. Jeśli okres ten poprzedzony jest opadami mniejszymi od przeciętnych, zjawisko suszy może się pogłębić. Statystycznie w Polsce taka sytuacja zdarza się raz na 4-7 lat. Według danych statystycznych za lata 1951-2000 początek okresów susz atmosferycznych występował najczęściej w okresie wiosenno-letnim, a koniec okresów susz atmosferycznych przypadał na okres jesienno-zimowy (listopad-luty). Według analiz meteorologicznych dla okresu 1951-2000, susze atmosferyczne najczęściej występowały w marcu oraz od czerwca do września, najrzadziej natomiast były obserwowane od grudnia do lutego. W okresie 1951-2000 odnotowano ogółem 23 susze atmosferyczne. Susze hydrologiczne występują najczęściej w miesiącach letnio-jesiennych i zimowych. Na przestrzeni analizowanego 50-lecia (1951-2000) susze hydrologiczne z największą częstotliwością występowały w latach 1951-1970 – w sumie 11 razy (w latach 1951-1960 odnotowano sześć susz hydrologicznych, a w latach 1961-1970 pięć susz hydrologicznych)¹⁹.

Susza powoduje przede wszystkim przesuszenie gleby, obniżenie poziomu wód podziemnych i zmniejszenie przepływu wody w rzekach. Występowanie zjawiska suszy w okresie wegetacji roślin – wiosną, może spowodować duże straty w rolnictwie, a wysuszenie ściółki leśnej zwiększa groźbę pożaru. Wielkoobszarowe pożary lasów powodują olbrzymie straty materialne i katastrofę ekologiczną. Kolejną niebezpieczną konsekwencją jest niski poziom lustra wody w rze-

¹⁷ J. Wawro, *Jak zabezpieczyć się przed wichurą*, „Gazeta Ubezpieczeniowa” 2008 nr 6(461), s. 20.

¹⁸ W. Jackowska, *Czy zagrażają nam tornada?*, „21 Wiek” 2007 nr 10, s. 10.

¹⁹ *Zagrożenia okresowe występujące w Polsce*, Warszawa 2010, s. 22-23.

kach, do których odprowadza się ścieki, co może doprowadzać do wysokiego skażenia wód²⁰.

Polskie firmy ubezpieczeniowe w swych ofertach do momentu wystąpienia suszy w roku 2006 nie miały produktów, które zabezpieczałyby podmioty gospodarcze przed stratami wywołanymi suszą. Do tej pory ubezpieczenia te nie są popularne. Jest to spowodowane faktem, iż ten segment rynku ubezpieczeń nie należy do zyskownych. Zjawisko suszy wywołuje straty w dużej liczbie gospodarstw, co prowadzi do kumulacji roszczeń, a w konsekwencji może zagrozić wypłacalności ubezpieczyciela²¹. Od suszy nie chcą chronić także reasekuratorzy. W 2006 roku pojawiły się w Polsce polisy chroniące zwierzęta i plony między innymi od skutków suszy, do których dopłaca państwo. W programie uczestniczy pięć spółek: PZU, Warta, Allianz, Concordia i Towarzystwo Ubezpieczeń Wzajemnych²².

Jedyną szansą dla ubezpieczeń rolniczych od susz jest ich powszechność. Dopłaty do ceny ubezpieczenia rolniczego stosuje się nie tylko w wielu krajach europejskich, ale także w Stanach Zjednoczonych, Japonii czy Kanadzie. Wydaje się to być jedyny sposób, aby zachęcić rolników do nabywania ubezpieczeń. W niektórych krajach unijnych, na przykład w Wielkiej Brytanii, Holandii czy Danii rolnicy ubezpieczają się sami, przede wszystkim od ryzyka gradu. A ponieważ ponoszą całkowite koszty tych ubezpieczeń, to polisy te są tam mało popularne. W takich krajach, jak Portugalia, Hiszpania, Francja czy Grecja uprawy ubezpiecza się od suszy i są to ubezpieczenia dotowane przez państwo. Najbardziej rozbudowany system ubezpieczeń rolniczych w Unii Europejskiej ma Hiszpania. Rolnik płaci tam tylko 50% wartości składki. Jeżeli ubezpieczenie od skutków suszy będzie dostępne również na polskim rynku, można spodziewać jego wysokiej ceny, ponieważ ubezpieczyciele zaliczają je do najwyższej grupy ryzyka. Dodatkowo fakt ten jest potęgowany przez ocieplający się klimat, również w naszym kraju²³.

Otoczenie prawne ubezpieczeń od klęsk żywiołowych w Polsce na przykładzie powodzi

Do głównych czynników, które wpływają na kształt rynku ubezpieczeń od katastrof, należą: zmiany klimatu, globalizacja, polityka Unii Europejskiej, rozszerzenie Unii, zmiany w regulacjach prawnych, a także e-biznes i reasekuracja²⁴.

Istniejące otoczenie prawne ubezpieczeń od powodzi obejmuje struktury prawne na rynku ubezpieczeń, warunkujące funkcjonowanie towarzystw, broke-

²⁰ Ibidem, s. 13.

²¹ *Ubezpieczenia od suszy w najwyższej grupie ryzyka*, „Gazeta Ubezpieczeniowa” 2006, 2 sierpnia, s. 10.

²² *Susza w Polsce ryzykiem nie podlegającym ubezpieczeniu*, „Gazeta Ubezpieczeniowa” 2006, 31 lipca, s. 8.

²³ *Ubezpieczenia od suszy ...*, s. 10.

²⁴ *Katrina łagodna dla Polski*, „Gazeta Ubezpieczeniowa” 2005, 25 października, s. 4.

rów, izb ubezpieczeniowych oraz powstanie nowych produktów. Przepisy te dotyczą organizacji służb i postępowania podczas klęsk żywiołowych, usuwania skutków powodzi, pomocy ofiarom katastrof, ubezpieczeń oraz sposobów zabezpieczenia przed ryzykiem powodziowym.

Podstawowym aktem prawnym regulującym ubezpieczenia od powodzi jest Konstytucja RP, która reguluje wprowadzenie przez Radę Ministrów stanu klęski żywiołowej. Ustawa o stanie klęski żywiołowej wraz z rozporządzeniami między innymi określającymi działania organów administracji publicznej w czasie klęski żywiołowej oraz skutki finansowe dla budżetu państwa. Przepisy ubezpieczeniowe są regulowane ustawą o działalności ubezpieczeniowej oraz rozporządzeniem Ministra Finansów w sprawie ogólnych warunków obowiązkowego ubezpieczenia budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego od ognia i innych zdarzeń losowych, a także ustawą o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczeń Komunikacyjnych.

Akty prawne dotyczące kierowania akcją powodziową regulują kwestie związane ze wskazaniem organów administracji publicznej zobowiązanych do kierowania akcją publiczną, świadczenia w celu zwalczania klęsk żywiołowych, zasady oraz tryb ustalania i wypłaty odszkodowań za szkody poniesione w związku z akcjami zwalczania klęsk żywiołowych, udział sił zbrojnych w zwalczaniu skutków klęsk żywiołowych, przekazanie mienia na rzecz likwidacji klęski żywiołowej, zasady udzielania zamówień publicznych ze względu na ochronę bezpieczeństwa narodowego²⁵.

Ubezpieczenia majątkowe w zarządzaniu ryzykiem pogodowym

Zarządzanie ryzykiem w przedsiębiorstwie obejmuje proces zabezpieczenia aktywów przed uszkodzeniem lub utratą w wyniku zdarzeń pogodowych. Najczęstszym sposobem postępowania z tego typu ryzykiem jest zawarcie umowy ubezpieczenia o charakterze majątkowym, gdzie zjawiska meteorologiczne są traktowane analogicznie do zdarzeń losowych, na które narażone są podmioty gospodarcze²⁶.

Jednym z podstawowych ubezpieczeń majątkowych jest ubezpieczenie mienia od ognia i innych zdarzeń losowych. W podstawowym zakresie ochronie podlegają aktywa przedsiębiorstwa przed ryzykami zawartymi w tak zwanym katalogu FLEXA (*Fire Lightning Explosion Aircraft crashlanding*) obejmującym utratę lub uszkodzenie mienia wskutek pożaru, uderzenia pioruna, wybuchu lub upadku statku powietrznego. Dla jak najpełniejszego zabezpieczenia przed skutkami zdarzeń losowych istotny jest wykaz zdarzeń dodatkowych, które mogą zostać włączone do zakresu ubezpieczenia pod warunkiem opłacenia określonej przez ubezpieczyciela składki. Wspomniany katalog obejmuje ryzyka związane z hurami

²⁵ Ibidem.

²⁶ T. Kaniewski, *Możliwość zabezpieczenia ryzyk pogodowych*, w: D. Walczak (red.), *Ubezpieczenia w zarządzaniu ryzykiem*, Toruń 2010, s. 65.

ganem, powodzią, gradem, deszczem nawalnym, śniegiem, osunięciem się ziemi, lawiną, trzęsieniem ziemi, dymem i sadzą, hukiem ponaddzwiękowym oraz uderzeniem pojazdu²⁷.

Przy analizowaniu zagadnienia zarządzania ryzykiem pogodowym warto zapoznać się z definicjami zdarzeń pogodowych. W ogólnych warunkach ubezpieczenia mienia od ognia i innych zdarzeń losowych STU Ergo Hestia SA uderzenie pioruna określa się jako bezpośrednie wyładowanie elektryczności atmosferycznej na ubezpieczone mienie. Za huragan uważa się działanie wiatru o prędkości nie mniejszej niż 17,5 m/s, potwierdzone przez Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej. Grad natomiast definiowany jest jako opad atmosferyczny składający się bryłek lodu, a za śnieg uważa się bezpośrednie działanie ciężaru śniegu lub lodu oraz przewrócenie się mienia sąsiedniego wskutek działania ciężaru śniegu lub lodu na ubezpieczony budynek lub budowlę powodujące uszkodzenie jego elementów konstrukcyjnych lub zawalenie się. Deszcz nazwany jest opadem deszczu o współczynniku natężenia co najmniej 4 według skali stosowanej przez IMiGW²⁸.

Kolejnym produktem zabezpieczającym mienie przed negatywnymi skutkami działania czynników pogodowych jest ubezpieczenie autocasco. Typowy zakres dostępny na polskim rynku ubezpieczeniowym obejmuje wypadek definiowany jako zdarzenie przyszłe i niepewne, niezależne od woli ubezpieczonego, takie jak zderzenie pojazdów, uszkodzenie spowodowane nagłym działaniem siły mechanicznej w chwili zetknięcia się pojazdu z osobami, zwierzętami lub przedmiotami z zewnątrz pojazdu, uszkodzenie pojazdu przez osoby trzecie, uszkodzenie pojazdu przez sprzęt sportowy przewożony na bagażniku zewnętrznym w wyniku zderzenia się tego sprzętu sportowego z przedmiotami z zewnątrz pojazdu, pożar, wybuch zatopienie oraz nagłe działanie innych sił przyrody, nagłe działanie czynnika termicznego lub chemicznego z zewnątrz pojazdu, kradzież pojazdu. Ryzyka pogodowe objęte są zakresem ubezpieczenia na mocy punktu piątego niniejszej definicji²⁹.

Ubezpieczenia majątkowe obejmują ryzyko pogodowe w ograniczonym zakresie. Nabywając odpowiednie produkty ubezpieczeniowe jest możliwe zabezpieczenie mienia oraz zysku firmy wyłącznie przed niektórymi zdarzeniami pogodowymi powodującymi uszkodzenie lub zniszczenie aktywów. Jednakże prawie każde przedsiębiorstwo narażone jest na zdarzenia wpływające negatywnie na potencjalny zysk firmy, a nie powodujące uszczerbku w składnikach majątku.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem.

Postawa społeczna wobec ubezpieczeń katastroficznych

Ludzie zdają sobie sprawę z niekorzystnego wpływu katastroficznego ryzyka pogodowego, jednak mimo tej świadomości nie podejmują żadnych działań zabezpieczających. Przyczyną tej bierności jest przeświadczenie o nieuchronnym charakterze pogody i brak znajomości dostępnych instrumentów.

Badania wskazują, że zarówno pomioty gospodarcze, jak i pojedyncze jednostki wykazują bierność w zabezpieczaniu swojego majątku. Jak wskazuje teoria Howarda Kunreuthera *natural disaster syndrome* (syndrom naturalnej katastrofy) zachowanie takie leży w naturze człowieka. Zdaniem Kunreuthera, przed katastrofą większość osób uważa, że prawdopodobieństwo wystąpienia danego zdarzenia pogodowego i poniesienia strat jest niskie, wręcz nie istnieje. Występuje przeświadczenie, że „mnie to nie dotyczy”. W rezultacie brak jest potrzeby dobrowolnego inwestowania środków ochronnych na wzmocnienie domu czy zakup ubezpieczenia. Dopiero po katastrofie okazuje się, że podejście takie było niewłaściwe. Dowodem na prawidłowość teorii jest badanie przeprowadzone w 1974 roku kiedy z 1000 kalifornijskich domów tylko 12% zadeklarowało korzystanie z środków zabezpieczających przed negatywnymi skutkami trzęsienia ziemi. Piętnaście lat później, mimo zwiększonej świadomości społeczeństwa o zagrożeniu sejsmicznym, z 3500 domów czterech hrabstw Kalifornii tylko 5 do 9% respondentów podjęło środki zapobiegawcze i ochronne. W przypadku szkód powodziowych Burby (teoria z 2006) dostarcza dowodów, że działania podejmowane przez rząd, czyli budowa wałów przeciwpowodziowych, są dla mieszkańców wystarczające, aby czuli się bezpiecznie. Problem ten wzmacniany jest przez lokalnych urzędników, którzy nie egzekwują przepisów budowlanych, a także stosują regulacje zagospodarowania przestrzennego, aby prowadzić do rozwoju obszarów wysokiego zagrożenia³⁰.

Przywołana powyżej teoria Kunreuthera dowodzi również, że ludzie z reguły myślą krótkoterminowo, długi horyzont czasu ich nie interesuje. Istnieją również badania, z których wynika, że ludzie są w stanie zapłacić więcej, aby przyspieszyć otrzymanie „nagrody” pieniężnej z jutra na dziś (teoria Loewenstein i Prelec z 1991 roku). Po co zatem ubezpieczać się dziś przed zdarzeniami, które mogą wystąpić za kilka bądź kilkanaście lat³¹.

³⁰ H. Kunreuther, *Reducing Losses from Catastrophic Risks Through Long-term Insurance and Mitigation, Managing Large-Scale Risks in a New Era of Catastrophes*, Georgia 2008, s. 7-8.

³¹ Ibidem.

Podsumowanie

Ubezpieczenie korzystnie wpływa na świadome zarządzanie ryzykiem i przyczynia się do istotnego zwiększenia efektywności i skuteczności programów kompensowania skutków zdarzeń losowych. W ramach partnerstwa publiczno-prywatnego państwo powinno wspierać rynek ubezpieczeniowy w celu zwiększenia skuteczności i efektywności realizowanej polityki gospodarczej i społecznej przez:

- przejęcie przez podmioty prywatne niektórych zadań administracji państwowej,
- współorganizację finansowania określonych świadczeń,
- wspólne działania w zakresie identyfikacji i kwantyfikacji istotnych ryzyk.

Rynek ubezpieczeniowy spełnia szczególną rolę z uwagi na wbudowany mechanizm kompensaty straty, wypracowany system likwidacji szkód (określenia wielkości szkód i wysokości stosowanego odszkodowania) oraz nacisk na działania prewencyjne. Jednak ze względu na potencjalne ryzyko ogromnych odszkodowań, państwo winno inicjować tworzenie puli ubezpieczeniowych lub zapewnić gwarancję wypłacenia odszkodowań.

Planowane i podejmowane przez państwo działania powinny wynikać z przemyślanej i spójnej polityki w zakresie ubezpieczeń, która tworzyłaby korzystny klimat dla rozwoju rynku ubezpieczeniowego oraz wykorzystywała twórczo mechanizm ubezpieczenia do realizacji wyznaczonych celów.

Skala strat oraz coraz większy zasięg ekstremalnych zjawisk pogodowych uzasadnia słuszność podjętego tematu. Zaprezentowane w artykule przykłady szkód ekonomicznych, społecznych oraz środowiskowych wywołanych przez powódzie, silne wiatry i susze wskazują, że bez instrumentów wsparcia zrównoważony rozwój nie jest możliwy. Niestety, doświadczenia wskazują, że rynek ubezpieczeniowy nie jest w stanie sam rekompensować strat niesionych przez katastroficzne ryzyko pogodowe, dlatego też tak ważne jest wsparcie państwa. Dodatkowo należy pamiętać, że ekstremalne zjawiska pogodowe to nie tylko straty ekonomiczne i społeczne, ale także środowiskowe, które należy analizować w długim okresie.

Literatura

- Frątczak P., *Niszczycielska trąba*, „Przeгляд Pożarowy” 2008 nr 9
- Gral J., Stoła H., *Dorzecze Wisły. Monografia powodzi*, lipiec 1997, Warszawa 2009
- Hajduga E., *Ryzyko powodzi jako ryzyko katastroficzne w Polsce*, w: *Ubezpieczenia ryzyka katastroficznego*, „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej w Katowicach” 2008
- Hanusiak J., *Powódź*, „Gazeta Ubezpieczeniowa” 2008, 26 sierpnia
- Jackowska W., *Czy zagrażają nam tornada?*, „21 Wiek” 2007 nr 10.
- Kaniewski T., *Możliwość zabezpieczenia ryzyk pogodowych*, w: D. Walczak (red.), *Ubezpieczenia w zarządzaniu ryzykiem*, Toruń 2010
- Katrina łagodna dla Polski*, „Gazeta Ubezpieczeniowa” 2005, 25 października

Kunreuther H., *Reducing Losses from Catastrophic Risks Through Long-term Insurance and Mitigation, Managing Large-Scale Risks in a New Era of Catastrophes*, Georgia 2008

Łasut A., *Uwarunkowania możliwości wprowadzenia systemu ubezpieczeń obowiązkowych od skutków powodzi w Polsce*, w: *Ubezpieczenia ryzyka katastroficznego*, „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej w Katowicach” 2008

Otto W., *Ubezpieczenia majątkowe*, cz. 1, *Teoria ryzyka*, Warszawa 2004

Rapkiewicz M., *Ubezpieczenia w rolnictwie a powódź*, „Gazeta Ubezpieczeniowa” 2010, 29 czerwca

Serwin K., *Mądry Polak po szkodzie?*, „Gazeta Ubezpieczeniowa” 2007, 22 maja

Susza w Polsce ryzykiem nie podlegającym ubezpieczeniu, „Gazeta Ubezpieczeniowa” 2006, 31 lipca

Ubezpieczenia od suszy w najwyższej grupie ryzyka, „Gazeta Ubezpieczeniowa” 2006, 2 sierpnia

Wawro J., *Jak zabezpieczyć się przed wichurą*, „Gazeta Ubezpieczeniowa” 2008 nr 6(461)

www.imgw.pl

www.wroclaw.hydral.com.pl

Zagrożenia okresowe występujące w Polsce, Warszawa 2010